
Title	Mengenal “ayat” dan “bukan ayat”
Author(s)	Muhammad Ariff Ahmad
Source	<i>Sekata</i> , 4(1), 16-24

Copyright © 1987 The Malay Language Council

This is the author’s accepted manuscript (post-print) of a work that was accepted for publication in *Sekata*.

Final publication is available from The Malay Language Council website:

<https://www.mbms.sg/my/~media/mlc/documents/pdfs/sekata/jilid%204%20bilangan%201%20-%20disember%201987.pdf>

sekata 1, 1987

MENGENAL "AYAT" DAN "BUKAN AYAT"

Yang dikatakan: ayat

Ayat ialah bentuk terbesar linguistik bagi sintaksis¹. Satu ayat merupakan satu rangkaian beberapa kekata yang tersusun rapi menjadi perkataan yang lengkap lagi sempurna. Ayat itu boleh jadi satu rangkaian kekata yang ringkas [singkat tetapi padat; lengkap], boleh jadi pula satu rangkaian kekata yang luas [panjang lagi jelas; lengkap dengan penerangnya]. Tidak kira sama ada yang ringkas atau yang luas, ayat itu adalah terbentuk daripada dua gatra iaitu gatra subjek dan gatra predikat, contohnya:

(a) ayat yang ringkas [ayat tunggal]

• yang tunggal bersahaja:

(1) Muhammad duduk.

(2) Dia membaca buku.

• yang tunggal lanjut:

(3) Gadis itu sedang mengaji.

(4) Mereka yang berjaya telah menerima hadiah.

(b) ayat yang agak luas [ayat majmuk]

(5) Keluarga ayah dan ibunya orang berada.

(6) Beberapa buah pasu bunga dan pagar telah dirosakkan.

(7) Anda di sana rindu tak makan tetapi saya di sini²
rindu tak tidur.

(c) ayat yang luas [ayat kompleks]

(8) Kalau tidak kerana tuan, tidaklah saya sampai ke mari³.

(9) Beberapa buah kereta, termasuk kereta kepunyaan magistret,
yang terletak di situ telah juga dirosakkan.

1. foneem ialah bentuk terkecil linguistik; morfem terikat [bentuk kecil]; morfem bebas [bentuk besar]; frasa/klausa [bentuk lebih besar]; ayat [bentuk terbesar].

2. kekata "sini" bertinbal maknanya dengan "sana". Jika dibubuhi kata depan di kekata "sini" itu jadi "di sini"; tetapi jika dibubuhi kata depan ke kekata "sini" berubah menjadi "ke mari".

3. ke mari: lihat keterangan di atas.

- (10) Muhammad Ali kembali ke masjid itu untuk mengambil kasutnya yang tertinggal dan dilihat oleh Encik Hasan yang segera meminta bantuan orang ramai menangkap Muhammad Ali.

Ayat tunggal [sama ada yang tunggal bersahaja atau yang tunggal lanjut] ialah ayat yang bersubjek dan berpredikat tunggal, Ayat majmuk mempunyai berbilang subjek dan predikat; manakala ayat kompleks pula mempunyai subjek dan/atau predikat yang diperluas, sama ada dengan ke-kata penerang, dengan frasa dan/atau klausa.

Yang bukan ayat

(a) frasa

Frasa ialah kelompok kekata yang merupakan nama atau sebutan bagi sesuatu benda, sesuatu tempat, sesuatu masa ataupun sesuatu keadaan, contohnya seperti:

- pasu bunga
- lapangan terbang
- pada minggu lalu
- majalah Sekata
- pada masa akan datang

dan lain-lain yang sebagainya.

frasa namaan:

Struktur bahasa Melayu yang asas ialah struktur "d-m" [struktur diterangkan-menerangkan]. Frasa namaan ialah frasa yang berbentuk sama ada kata benda/nama yang diterangkan oleh kata sifat ataupun kata benda/nama yang diterangkan oleh kekata lain yang berfungsi kata sifat.

- contoh frasa namaan yang diterangkan oleh kata sifat:

- (11) Sambutan orang ramai terhadap majalah Sekata ini adalah menggalakkan.
- (12) Penjual lontong itu ialah bekas ratu cantik Malaysia.
- (13) Dia tinggal di sebuah rumah besar di kampung kita.
- (14) Pasukan kita ialah yang memakai baju merah.

Kekata penerang yang tercap tebal dalam frasa-frasa orang ramai, ratu cantik, rumah besar dan baju merah itu ialah kata sifat.

- contoh frasa namaan yang diterangkan oleh kekata lain yang berfungsi kata sifat ialah:

yang oleh kata benda:

- (15) Rumah Normah telah dibina di situ sepuluh tahun dahulu.
- (16) Bapanya membina rumah batu itu dengan modal lima puluh ribu dolar.

yang oleh kata kerja:

- (17) Tiap pagi, Normah bersarapan dengan kentang rebus tetapi adiknya lebih suka makan ubi goreng.

Kekata penerang yang tercap tebal dalam frasa-frasa rumah Normah dan rumah batu ialah kata benda yang berfungsi kata sifat; manakala yang tercap tebal dalam frasa-frasa kentang rebus dan ubi goreng itu pula ialah kata kerja yang berfungsi kata sifat.

Frasa yang memakai kata benda/nama sebagai 'yang menerangkan' membawa makna milikan atau asalan. Frasa rumah Normah [contoh 15] ialah frasa milikan yang membawa makna: rumah itu milik Normah, atau - jika kita meminjam sistem struktur asing - frasa rumah Normah itu boleh disebut "Norma punya rumah"⁴; manakala frasa rumah batu [contoh 16] ialah frasa asalan yang membawa makna "rumah itu terbuat daripada batu".

Frasa yang memakai kata kerja sebagai 'yang menerangkan' ialah frasa hasilan yang membawa maksud: hasil daripada perlakuan kata kerja yang jadi penerang tadi. Frasa kentang rebus dan ubi goreng [contoh 17] ialah merupakan hasil daripada perbuatan/perlakuan 'merebus' dan 'menggoreng'; kedua-dua frasa itu boleh juga disebut "rebusan kentang" dan "gorengan ubi"!

Frasa-frasa seperti: pisang salai, daging rendang, mi rebus, tahu goreng, sambal tumis, pulut panggang, telur pindang, ikan singgang dan yang sebagainya adalah sekategori dengan "kentang rebus" dan "ubi goreng"; tetapi frasa-frasa seperti: pengat pisang, bubur kacang, kari kambing, opor ayam dan yang sebagainya termasuk pula dalam kategori "rumah batu" [contoh 16], dan frasa-frasa seperti: sate Kajang, gudek Jogja, songkok Palembang, belacan Pulau Pinang, songket Kelantan, nasi Melayu nafsu Melaka termasuk dalam kategori "rumah Normah" [contoh 15].

4. Dalam bahasa Melayu/Indonesia, frasa "Norma punya rumah" itu bermakna: Normah mempunyai rumah atau Normah ada rumah.

frasa karyaan

Frasa karyaan berbeza strukturnya daripada frasa namaan. Dalam frasa karyaan, kata keadaan [bagaimana kata kerja itu dilakukan] mendahului kata kerja yang diterangkan, contohnya:

- (18) Encik Harun berusaha dalam usahanya kerana dia kuat bekerja.
- (19) Hal itu sesuai dengan anak-anaknya yang rajin belajar.
- (20) Isterinya pula pandai mengajar anak-anak mereka.
- (21) Keluarga itu patut dicontohi oleh orang-orang yang kurang bersemangat untuk memajukan diri.

Frasa-frasa kuat bekerja, rajin belajar, pandai mengajar dan kurang bersemangat itu ialah frasa karyaan. Frasa-frasa

- kuat bekerja bermakna: bekerja dengan kuat
- rajin belajar bermakna: belajar dengan rajin
- pandai mengajar bermakna: mengajar dengan pandai
- kurang bersemangat bermakna: tak cukup bersemangat

Dalam ragam silaan atau perintah, frasa karyaan itu menjadi: bekerja[lah] kuat-kuat, belajar[lah] rajin-rajin, mengajar[lah] pandai-pandai. "kurang bersemangat" tidak pernah digalakkan; yang demikian, frasa itu tidak wujud dalam ragam perintah atau silaan itu.

frasa terkacau

Dalam pada itu, terdapat juga frasa-frasa terkacau yang selama ini terpakai dalam perbahasaan kita sehari-hari. Hal itu berlaku disebabkan oleh adanya semacam kekacauan budaya (cultural disturbance) dalam kehidupan kita sehari-hari. Dalam hal ini, biasanya, yang betul menurut tatabahasa tidak dipertimbangkan; yang dipegang orang ialah performance peribahasa "alah bisa tegal dek biasa", iaitu oleh kerana sudah terpakai umum dalam masa yang lama maka kecanggungan tidak terasa lagi oleh pengguna.

Bagaimanapun, setelah mengikuti keterangan berikut ini nanti, terpulanglah kepada pengguna sendiri sama ada mereka mahu pulang kepada bahasa baku yang bertatabahasa ataupun hendak terus menggunakan bahasa basahan akibat kekacauan budaya itu.

• frasa "goreng pisang"

Frasa: goreng pisang, goreng keledak dan goreng keladi sepatutnya disebut dan ditulis: pisang goreng, keledak goreng dan keladi goreng

kerana frasa-frasa itu sekategori dengan pisang salai, daging rendang dan lain-lain yang telah disebutkan di atas tadi [contoh 17].

Sebelum "goreng pisang" itu masuk ke kebudayaan kita, memang kita sudah punya 'pisang goreng' sezaman dengan adanya pisang rebus, pisang salai dan pisang bakar [kegemaran Pak Pandir yang "igi ada ibir idak" itu]. Pisang goreng dimasak dengan minyak makan, pisang rebus dimasak dengan air dan pisang salai dipanggang di atas api atau diperasap. Pisang goreng yang kita makan dengan dicecahkan ke gula itu disebut juga "janda kelisa".

Apabila teknik penggorengan pisang itu di-improvise oleh orang-orang Malbari⁵ dan dijajakan berkeliling kampung dengan sebutan goreng pisang [kadang-kadang diteriakkan: goreng pisang keladi panas!] maka dari semenjak itulah kita menyebut pisang yang digoreng ala Malbari itu dengan sebutan "goreng pisang"⁶. Kesan sampingannya ialah banyak anak muda kita [sekarang] yang tidak kenal kepada "janda kelisa".

• frasa "bola sepak"

Besar sekali kemungkinannya bahawa frasa "bola sepak" itu ialah terjemahan daripada kekata Inggeris 'football' [bolakaki]. Sebelum berkenalan dengan bola sepak, kita sudah pun lebih dahulu mempunyai permainan yang bernama "sepak raga" [yang sekarang lebih terkenal dengan nama "sepak takraw"]⁷. Bagaimanapun, frasa 'sepak takraw' itu masih baku tatabahasanya⁸ seperti nama-nama permainan lain, umpamanya: panjat tiang [tiang licin], lompat pagar, lempar lembing, rentas desa dan yang sebagainya.

5. Menggoreng pisang cara Malbari ialah merendaman pisang yang telah dikupas ke dalam tepung cair [biasanya: tepung beras] kemudian baru menggoreng pisang yang bersalut tepung itu; sama dengan cara Malbari menggoreng telur rebus yang dijadikan salah satu bahan "rojak keling" [sekarang dikenal dengan nama 'rojak waterloo'; di Pulau Pinang rojak itu disebut 'pesembur'].

6. Peristiwa itu berlaku mungkin di sekitar awal tahun 1930-an.

7. Perubahan nama "sepak raga" menjadi "sepak takraw" ialah disebabkan oleh perubahan teknik permainannya; seperti juga 'pisang goreng' menjadi 'goreng pisang' kerana perubahan teknik penggorengannya.

8. Masih asli: mendahulukan kata kerja kemudian diikuti oleh kata benda/nama yang kena lakukan oleh kata kerja itu.

Tambahan pula kekata "bola" itu telah kita ambil daripada kosa kata bahasa Portugis⁹ [300 tahun lebih awal sebelum kedatangan Inggeris ke Alam Melayu]. Yang demikian, adalah wajar jika frasa bola sepak itu disebut: sepak bola.

• frasa "dieja salah"

Terdapat beberapa makalah yang membincangkan tentang ejaan baru yang menggunakan frasa 'dieja salah' itu, contohnya:

- (22) Senarai kata umum yang sering dieja salah.
- (23) Perkataan itu telah dieja salah oleh penulisnya.
- (24) Walaupun DERBM¹⁰ telah diterbitkan, masih terdapat banyak perkataan yang dieja salah.

Berdasarkan pola frasa yang ditunjukkan dalam contoh 18, 19, 20 dan 21, kekata "salah" itu haruslah mendahului kekata "dieja", menjadikan frasa itu seharusnya disebut dan ditulis: salah dieja.

Andaian lain yang dapat menguji betulnya pola frasa pada contoh 18 hingga 21 itu ialah:

- (25) Perutnya menggerodak kerana dia telah tersalah makan di majlis jamuan pada malam tadi.
- (26) Ia telah dihukum kerana dia salah menggunakan kuasanya.

Frasa dalam contoh 25 ialah "tersalah makan" bukan 'termakan salah'; dan dalam contoh 26 pula, frasa yang dipakai ialah "salah menggunakan" bukan 'menggunakan salah'. Malah, jika PUERBM¹¹ fasal 14.3(i) boleh diterapkan ke frasa-frasa itu, maka

- tersalah makan harus ditulis: tersalahmakan
- salah menggunakan harus ditulis: menyalahgunakan
- dieja salah harus ditulis: disalaheja.

(b) klausa

Klausa juga merupakan kelompok kekata; tetapi klausa berbeza dengan frasa. Frasa mempunyai makna sendiri yang bebas, sedang klausa merupakan satu unit idea yang maknanya bergantung kepada subjek atau

9. lihat keterangan D Gerth van Wijk dalam bukunya: Tata Bahasa Melayu [April 1889] muka surat XXI.

10. DERBM ialah Daftar Ejaan Rumi Bahasa Malaysia.

11. PUERBM ialah Panduan Umum Ejaan Rumi Bahasa Malaysia.

predikat sesuatu ayat yang diperluasnya, contohnya:

- mengambil kasut kirinya
- ... yang tertinggal di situ
- kalau ditakdirkan saya kaya
- walau bagaimanapun halnya ...
- sekalipun dia sudah lulus periksa

dan lain-lain yang sebagainya.

unsur ayat

Untuk menyampaikan sesuatu perutusan [sama ada degan lisan atau dengan tulisan] selalu kita menggunakan ayat. Perkataan kita boleh mengelirukan tanggapan penerima jika kekata-kekata yang membentuk ayat itu tidak tersusun rapi, contohnya:

- (27) Polis kemudian meneruskan serbuannya ke enam tempat lagi.
- (28) Saya akan pastikan pada masa akan datang semua barangan syarikat saya untuk dieksport mempunyai perlindungan insurans.

Kekata "kemudian" pada contoh 27 dan frasa "pada masa akan datang" pada contoh 28, bukan unsur ayat. Fungsi kekata dan frasa itu dalam ayat-ayat tadi adalah sebagai sampiran; sampiran [bukan unsur ayat] tidak harus diperaduk dengan unsur-unsur ayat. Sampiran haruslah dikeluarkan dari ayat; ia boleh diletakkan sebelum atau sesudah ayat [mana-mana yang sesuai], seperti:

- (29) Kemudian, polis [pun] meneruskan serbuannya ke enam tempat lagi.
- (30) Pada masa akan datang, akan saya pastikan [bahawa] semua barangan syarikat saya [yang hendak] dieksport mempunyai perlindungan insurans.

Dengan memisahkan sampiran daripada ayat, perutusan menjadi lebih jelas lagi tegas. Bandingkanlah ayat 27 dengan ayat 29, dan ayat 28 dengan ayat 30; nescaya akan kita dapati bahawa ayat 29 dan 30 itu lebih jelas daripada ayat 27 dan 28.

unsur terdekat

Selain daripada perbauran antara unsur ayat dengan yang bukan unsur ayat, terdapat juga kekeliruan tanggapan perutusan yang disebab-

kan oleh ketidakteletian menempatkan unsur terdekat di dalam ayat itu sendiri. Petiakan¹² ayat contoh yang berikut ini:

- (31) bagaimanapun, tidak ada tuduhan telah dibuat ke atasnya kerana memiliki dadah, walaupun sewaktu ditangkap beliau memiliki dua bungkusan kecil yang mengandungi bahan berwarna putih yang dipercayai heroin di Lapangan Terbang Antarbangsa Kuching¹³ Isnin lalu.

Kemudian, bandingkan dengan ayat perbaiki yang berikut ini:

- (32) Bagaimanapun, tidak ada tuduhan () memiliki dadah telah dibuat ke atasnya walaupun sewaktu ditangkap di Lapangan Terbang Antarbangsa Kuching [pada] Isnin lalu, beliau memiliki dua bungkusan kecil yang mengandungi bahan berwarna putih, yang dipercayai heroin.

Jika kita analisa ayat 31 dan 32 di atas nescaya kita dapati bahawa ayat kompleksnya yang ringkas ialah:

- (33) Tidak ada tuduhan dibuat ke atasnya walaupun⁴ beliau memiliki bungkusan yang mengandungi heroin.

Frasa-frasa lain seperti:

- waktu ditangkap
- dua bungkusan kecil
- di Lapangan Terbang Antarbangsa Kuching
- [pada] Isnin lalu

dan klausa-klausa seperti:

- kerana memiliki dadah
- yang mengandungi bahan berwarna putih
- yang dipercayai ...

itu adalah unsur-unsur peluas yang fungsinya menerangkan subjek, predikat dan objek ayat itu sahaja.

Klausa 'kerana memiliki dadah' itu adalah penerang kepada kekata "tuduhan"; bukan penerang kepada kekata 'atasnya'. Sebab itu, klausa itu harus didekatkan dengan "tuduhan", menjadi: tidak ada tuduhan kerana memiliki dadah telah dibuat ke atasnya. Demikian pula dengan frasa "di Lapangan Terbang Antarbangsa Kuching Isnin lalu"; frasa itu ialah penerang kepada frasa 'waktu ditangkap', bukan penerang kepada kekata 'heroin'. Yang demikian, frasa itu haruslah didekatkan dengan 'sewaktu ditangkap'!

12. petia bermakna: perhatikan dengan teliti dan dengan kritis.

13. Kuching ialah nama bandar [ibu kota] negeri Sarawak, di Malaysia Timur.